

Af de forøvrigt ikke mange forskere, der sysler med nord-slesvigsk lokalhistorie, er der to mænd, nationalpolitisk hørende til i den tyske lejr, hvis arbejder der er grund til fra dansk side at nævne med megen anerkendelse. Det er Tøndringeren Ludwig Andresen, der er »Mittelschullehrer« i Kiel, og Bremeren, dr. Th. O. Achelis, som gennem mange år først i den tyske tid, siden efter genforeningen har virket som latinskolelærer i Haderslev. Andresens studier samler sig væsentlig om fødebyen, og han har — på tysk — offentliggjort mange mindre bidrag til dens historie. I den nærmeste fremtid vil der desuden formentlig komme til at foreligge en større samlet skildring fra hans hånd. Af anden art er dog hans for godt et års tid siden udgivne to bind *Beiträge zur Geschichte der Gottorfer Hof- und Staatsverwaltung von 1544—1659* (i Quellen und Forschungen zur Geschichte Schleswig-Holsteins. 1928). Af dette store arbejde vil der vel fra anden og kyndigere side end min blive givet en vurdering her i tidsskriftet. — Dr. Achelis' hovedemne er den by, hvor han har fundet sin virksomhed, Haderslev, hvis historie han har behandlet dels i talrige afhandlinger i tyske og danske tidsskrifter og dels — på dansk — i de to bind *Haderslev i gamle dage*. Dette værk er udgivet af Haderslev by, bd. I, tiden 1292—1626, i 1926 og bd. II, tiden 1627—1800, i 1929. På en smuk og tiltalende måde rager de to forskere op i lokalhistorikernes kreds: ved deres omfattende almindelige historiske viden, ved deres grundige og solide studier og ved deres mangeårige indlevethed i de emner, som de behandler.

»Haderslev i gamle dage« er stærkt præget af disse egenskaber. Man kan ikke andet end beundre den dybe fortrolighed med kilderne og den vidtstrakte belæsthed, hvorom forfatteren aflægger vidnesbyrd i sin skildring af byens historie: fra det år, da Haderslev fik sin interessante på dansk affattede byret, gennem middelalder og gennem reformationstid, hvor hertug Christian (kong Christian III) her virkede for udbredelsen af Luthers lære, og i den senere haderslevske storhedstid, der oprandt, da byen 1544 blev residensby i hertug Hans den ældres lille hertugdømme, da det stolte Hansborg slot byggedes, og da hoffivet i det hele kastede glans over byen. Så følger nedgangstiden med det 17. århundredes ødelæggende krige: byens brand i 1627 og slottets i 1644, fjenders og venners hærgninger i svenskekrigen 1657—60. Med det 18. århundredes fredstid kommer byen atter til kræfter, og de nu langt rigeligere flydende kilder til dens historie muliggør at tegne et omfattende billede af borgernes liv og kår. Ved omkring år 1800 kan man vel med grund som forfatteren stoppe op ved en skildring af »Haderslev i gamle dage«.

Dr. Achelis' fremstilling er i det hele livlig og underholdende, ja til tider ligefrem fængslende. Det sidste må f. eks. siges om kapitlet i bd. II: »To rømningsmænd«, der er bygget op på byens retsprotokoller. Dr. Achelis siger nok i bogens slutning, at han har det som Odysseus, da denne stod ved underverdenens indgang, og de afdødes skygger fløj omkring ham: han har ikke blod nok at lade dem alle drikke, så at de kan opstå for vort åndelige øje og tale til os. Men i det nævnte kapitel i hvert fald er dette lykkedes udmærket.

Af ikke ringe interesse er de mange oplysninger i bogen om sprogblanding og sprogskifte i byen. Den nævnte på dansk af-fattede byret fra 1292 ser vi i 1637 blive oversat til højtysk. Fra 1630erne er der endnu på dansk førte kærnerregnskaber, men ellers møder vi snart overalt det tyske sprog som enerådende officielt sprog i retsprotokoller og offentlige dokumenter. I de af kong Frederik III 1655 stadfæstede love for latinskolen hedder det, at latinske og græske forfattere skal forklares, de sidste på latin, de første på tysk og ikke på dansk, og der må ikke tales dansk med eleverne: »Med denne bestemmelse har kong Frederik III, hvad angår brugen af det tyske sprog ved Haderslev latinskole, givet så skrappe regler, som aldrig nogen sinde nogen Gottorperhertug i sine egne« (II 174). Først omkring to århundreder senere — efter treårskrigen — holdt dansk sit indtog som undervisningssprog i latinskolen. — I den oversigt over bøger, trykte i Haderslev i tiden 1759—1800, som gives II 352 ff., finder man tyske og danske bøger mellem hinanden. Folkebøgerne er dog alene på dansk, hvad der formentlig er betegnende nok. Lige så betegnende er det vel, at alle indskrifter på huse er latinske eller senere tyske. Den første danske husindskrift er »Militair-skoole for det holstenske rytter regimente 1798«.

Til sit værk har dr. Achelis skaffet talrige gode og oplysende billeder. At Haderslev rummede mange interessante gamle huse, fik man allerede et udmærket indtryk af gennem Hugo Matthiesens 1925 udgivne smukke lille bog: *Haderslev og Åbenrå. Gamle gader og gårde*. Men hos dr. Achelis træffer man endvidere på billeder af grundplaner og bykort, på fotografier af segl og dokumenter, af gravstene og epitafier, af bevarede lavsgegenstande m. m. Endelig skal nævnes, at bd. II slutter med en fortegnelse over embeds- og bestillingsmænd og forskellige nyttige registre. Det er alt i alt et værk, som forfatteren har ære af. Det yder et godt bidrag også til Slesvigs almindelige historie, og det opdyrker et område, hvor der endnu er mange laurbær for forskere at hente,

medens de tidligere statsretlige stridsspørgsmål næppe vil have let ved at bevare nutidens interesse.

I sammenligning med dette hovedindtryk af bogen er følgende kritiske bemærkninger små, om end ikke uvæsentlige. For en ordens skyld bør det siges, at sproget mange steder røber forfatterens tyske fødsel, og at et noget bedre gennemsyn af det havde været ønskeligt. Man kan bl. a. ikke som dr. Achelis tale om, at legemet blev bortrevet fra denne jords skrøbelighed (II 368). En bedre normalisering af skrivemåden havde også været ønskelig. I bd. I skrives der f. eks. fuldkommen i flæng Barved, Barvid, Barvith og Barwith syssel; det er lovlige meget af det gode. Hans Tausen kaldes Johannes Tausen, og kartografen Johannes Meyer snart således og snart Johann Meyer. En del ikke rettede trykfejl forekommer der også. Ordforklaringer burde sættes første gang, de ord, der skal forklares, forefindes, og de er stundom noget tilfældige. Trangen til en livlig fremstilling har flere gange ført forfatteren for vidt (se f. eks. bemærkningen om Holberg II 415). Årstallet 1626 er ikke overholdt som grænse mellem de to bind, og kapitelinddelingen og rækkefølgen synes ret tilfældig, men større skade er der måske nok ikke sket derved. Det er irriterende at se billeder hensatte på steder i teksten, hvormed de aldeles ingen sammenhæng har, men det bruges vist af mange.

Nogle faktiske urigtigheder i et så stort værk har naturligvis ikke kunnet undgås. I det I 48 gengivne tingsvidne står der l. 7 f. n. stakell, der senere oversættes som stakit, men der skal stå stabell. »Steen och stabell« (pæl) er et sædvanligt retsudtryk. En mærkelig hjemmelavet forklaring giver dr. Achelis I 170 af »Pilkentafelhaus« som et hus, hvor den kongelige familie fornøjede sig og sine gæster med »pilken« (at mede). Ifølge Kalkars ordbog er pilkentavl et bord til at spille på med kugler (billard) eller brikker. Et »pilkentavlhus« fandtes f. eks. også i haven til Nykøbing slot på Falster, da prins Christian († 1647) residerede der. Dr. Achelis skulde heller ikke have motiveret en 40-marksbøde for brud på husfred — der sloges nogle vinduer ud — med, at vinduerne dengang var dyrere end nu (II 59). Når han endvidere II 52 skriver: »Under forudsætning af, at alle bosiddende borgere har udøvet deres valgret, var der i 1720 106 huse i Haderslev . . .«, korrigerer han senere selv dette s. 243 ved omtalen af byens »første vejviser« 1721, hvor han nævner 159 huse. Når han s. 254 taler om, at Christian VI 1738 oprettede et »kommercekollegium« i Haderslev, kunde man i og for sig ønske, at det var nævnt, at

sådanne kollegier også samtidig oprettedes i de andre vigtigere byer. Bemærkningerne s. 56 om rådets ret til at vælge nye deputerede borgere synes misvisende, da den kongelige resolution netop stadfæstede rådets kandidat.

Det nu anførte er vist det væsentlige af de kritiske bemærkninger, som jeg ved min gennemlæsning af bogen har noteret. De ødelægger dog ikke det hovedindtryk, at »Haderslev i gamle dage« er både et dygtigt og et fængslende lokalhistorisk arbejde, hvoraf andre forskere kan lære meget, og et arbejde, som først og fremmest Haderslev bys borgere forhåbentlig vil vide at påskønne. Skulde det ikke være en opgave for dr. Achelis at fortsætte med Haderslevs historie i det 19. årh. — trods udsigten til, at behandlingen af de nationalpolitiske stridigheder vil kunne skaffe ham utak både fra dansk og fra tysk side?

Holger Hjelholt.

Man tør vel paastaa, at der i de seneste Aar er blevet noget mere Interesse for og Kendskab til Island i Danmark. Man kan maaske ogsaa have Lov til at mene, at dette i nogen Grad skyldes »Dansk-Islandsk Samfunds« Virksomhed, bl. a. dets litterære. Heri har ogsaa Bibliotekar Dr. Sigfús Bløndal taget Del. Saaledes udgav Samfundet 1923 og 1924 to Hefter *Islandske Kulturbilleder* af ham. Heri findes fortræffelige Smaaafhandlinger fra forskellige Omraader og Tider. »Algierske Søroveres Tog til Island Aar 1627«, »Traditionen i den islandske Litteratur« o. s. v. Forfatterens Fremstilling er i lige Grad paalidelig og livfuld. Maaske burde især hans Skildring af Provsten Jón Steingrímsson fremhæves som et i al sin Korthed gribende Kulturbillede fra Islands dybe Nedgangstider i Slutningen af det 18. Aarhundrede.

Det er velkendt, hvilken Betydning Dr. Bløndal har haft for Kendskabet til Islandsk her i Landet ved sin Ledelse af Udgivelsen af den store Islandsk-Danske Ordbog, men det er værd at fremhæve, at han er stedkendt mange andre Steder end paa dette sit sproglige Specialomraade. Han har en alsidig Viden, som paa forskellig Maade kommer hans islandske Forfatterskab til Gode, og som — sammen med hans ypperlige Behandling af vort Sprog — gør ham til den bedste islandske Publicist paa Dansk for Tiden. Det nyeste Vidnesbyrd herom er den fine Bog, som han sammen med Lektor Sigurður Sigtryggsson i Sønderborg nylig har faaet udgivet ved »Udvalget for Folkeoplysnings Fremme« *Gammel islandsk Kultur i Billeder* (Kbh. 1929). En kort, men meget oplysende Indledning og nogle ligesaa oplysende Forklaringer indrammer en Række fortræffelige Billeder fra